

ИЗСЛЕДВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА НА КОНСТРУКЦИИ, ИЗПОЛЗВАНИ ЗА ИЗКУСТВЕНИ ПОДВОДНИ РИФОВЕ

Николай Янев Ников, Татяна Любенова Жекова, Ивелина Петрова Драганчева

EXAMINATION OF EFFECTIVITY OF CONSTRUCTIONS DEDICATED FOR ARTIFICIAL REEFS

Nikolay Yanev Nikov, Tatyana Lyubenova Zhekova, Ivelina Petrova Dragancheva

Abstract: Some of the habitats in the World Ocean are natural and artificial reefs. Examination of the types of construction, shape; factors that affect the structure, size of fouling, resistance to different natural factors were carried out. Advantages and disadvantages of the various structures were investigated.

Keywords: marine ecology, artificial reef, bottom-pelagic structure, Black sea, bays

I. ВЪВЕДЕНИЕ

В Световния океан се съдържат около 1,36 милиарда km^3 (234 мил. кубични мили) морска вода. В нея са разтворени 48 милиарда тона соли, газове и други вещества. Морската вода като субстанция има много необичайни свойства, например високо повърхностно налягане и ниска топлопроводимост, които са от първостепенно значение за поддържане на живот и имат балансиращ ефект върху световния климат. Водата в Световния океан е нееднородна и изменчива според сезоните на температура, налагане, съдържание на разтворимите вещества, степен и качество на светлинните лъчи. Тези особености на морската вода са предпоставка за съществено въздействие върху всички потопени хидротехнически съоръжения, част от които играят ролята на изкуствени рифове.

Изкуствен риф [1] е създадена от човека подводна структура, предназначена за увеличаване на биоразнообразието на бентоса, контролиране на ерозията, възпрепятства драгирането на дъното и блокира достъпа на кораби. Изкуствените рифове имат дълга традиция в много части на света. През последните години обаче използването на съвременни материали за конструирането им се увеличава. Например използването на специално създадените градивни елементи, наречени модули, изградени от цимент, пластмаса и стомана, е позволило изграждането на сравнително големи структури. Тяхната употреба има своите предимства и недостатъци. Те могат да бъдат много ценни в ремонт на повредени рифове и повторно създаване на рифове, които са били унищожени.

Изкуствените рифове също трябва да бъдат изградени от материали, които не замърсяват района, ако тяхната цялост е нарушена или съборена. Синтетичните материали и пластмаси отделят химикали под комбинираното действие на ултравиолетовата светлина на слънцето и солената вода, поради което например не трябва да се използват гуми. Използват се много различни видове модули, включително и пръстени, железобетонни модули, гранитни камъни, кокосови пънове, щеки, тръби, бутилки, и други.

За разработване на настоящото изследване е направен анализ на български научни литературни източници [8, 9, 10, 11, 12, 13], при който се установи, че до настоящия момент в Черноморското крайбрежие за изкуствен подводен риф не е използвана конструкция за изграждане на дънно-пелагичен хабитат, която се състои от гъвкави и лесно сменяеми елементи.

II. ИЗЛОЖЕНИЕ

Много подводни рифове са изградени от обекти с различно първоначално предназначение, например чрез потапяне на петролни платформи, потапяне на кораби или изсипване на чакъл и строителни материали. Други изкуствени рифове са изработени от

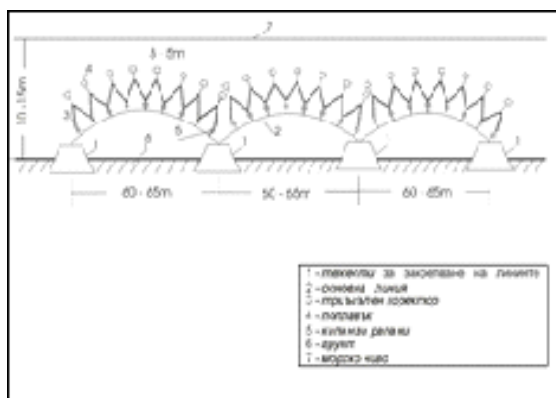
специални пластмасови или бетонови елементи. Останките при корабокрушения също могат да се превърнат в изкуствен риф, ако се задържат на дъното.

Независимо от използвания конструктивен метод, изкуствените рифове осигуряват твърда основа, към която се закрепват различни водорасли и безгръбначни - ракообразни, корали или стриди, които са различни за всеки водоем. За Средиземно и Черно море т. нар. обрастатели са предимно от Черна мида. Този подводен живот в течение на времето осигурява благоприятна жизнена и хранителна среда за биоценоза на рибите.

Обект на настоящото изследване са подводни конструкции, използвани за изкуствени рифове в Българското черноморско крайбрежие.

В резултат на направени проучвания са избрани следните видове конструкции за оценка:

- Подводен дънен хабитат, разработен по проект ДДВУ 02/17/20.12.2010 г. в залива Вромос от научен колектив на ТУ- Варна (фиг. 1). Основните материали, от които са изградени тези елементи са железобетонни блокове, въжени триъгълни колектори и поплавци.

Фиг. 1. Схема на част от дънно-пелагичния хабитат [2]:

- Потънали кораби (Фиг. 2);

Фиг. 2. Снимка на потопен обраснал кораб [7]

- Потънали самолети (фиг. 3)

Фиг. 3. Снимка на потапяне на самолет [7]

Основните критерии за оценка на конструкциите са:

1) Устойчивост на конструкцията спрямо различните фактори на средата

Устойчивостта на конструкцията се определя спрямо следните основни фактори:

- *Вид грунт.* Анализът на видовете грунт показва, че при тинест, пясъчлив или тинесто-пясъчлив грунт поради високата хигроскопичност на микрочастиците на тези дъна, те поемат почти половината площ от потъналите или потопените конструкции – самолет, кораб, както и тези с бетонни елементи.

Следва да се отчете и фактът, че при потъването си тези конструкции унищожават голяма част от дънната биоценоза.

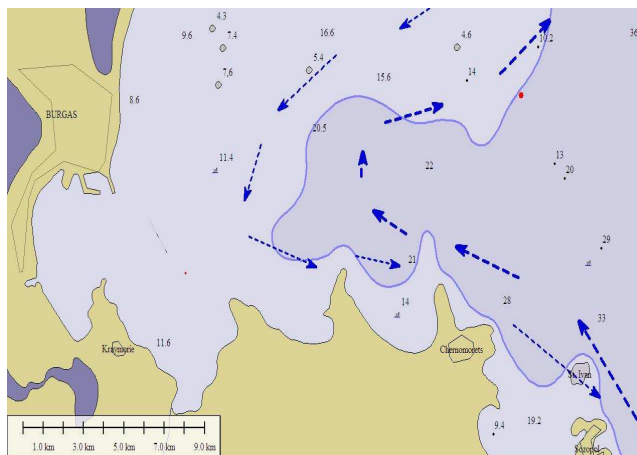
При потъване на самолети и кораби в пясъчлив и тинест грунт и с отчитане влиянието на силни подводни течения, те се наклоняват под различен ъгъл, с което се променя и площта на потъване. Докато разработеният дънен хабитат е застопорен към дъното посредством котви, от което следва, че площта му е непроменена.

- *Течения.* Повърхностните течения в Черно море се зараждат в устията на големите реки и в Керчевския проток. Закономерно те се отклоняват от Кориолисовата сила надясно. Голямо значение за посоките на теченията имат ветровете и конфигурацията на бреговата линия. През пролетта при максимално постъпване на речни води ветровете понякога не са в състояние да обърнат течението, а през есента то напълно се влияе от вятъра. Във връзка с различни причини в по-долните слоеве теченията могат да бъдат с други посоки. Основната маса речни води постъпва в северозападната част на морето. Тук започва мощно крайбрежно течение. Събирайки водите на Днепър, Южен Буг и Днестър, то придобива истинските си размери след поемането на дунавските води.

За монтаж на избраната конструкция на подводния хабитат е необходимо да се избере тиха акватория.

Релефът и географското разположение на Големият Бургаски залив предполагат разнороден характер на теченията. Анализът на теченията [2, 5] (Атлас на Черно море) показва, че постоянното антициклонално течение което минава покрай Българското черноморско крайбрежие на север, навлиза съвсем малко в този залив. Релефът на дъното и характерът на бреговата линия предполагат слаби хидродинамични въздействия върху водната маса в залива Вромос.

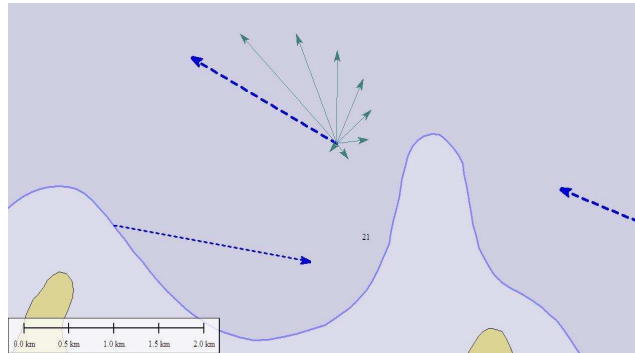
От друга страна хидрологичните и хидродинамичните характеристики на избраната акватория могат да бъдат променени както в сезонен аспект, така и при временни изменения на метеорологичната обстановка. В периода на пълноводие на реките (пролет и есен) освен „постоянното“ антициклонално течение съществено влияние оказва и съответното противотечение с посока юг (фиг. 4), което предполага разнасяне на органичен и неорганичен материал и в двете посоки. От друга страна миграциите на хидробионтите в голяма степен са повлияни и от теченията, които са носители на храна и оказват влияние върху предвижването им.

Фиг. 4. Карта на Големия Бургаски залив, с посочено постоянно антициклонално течение с посока север и неговото противотечение с посока юг [2]:

Освен постоянния и сезонния характер на течения, някои временни метеорологични явления също оказват влияние върху размесването на водните маси, което предполага хармонизиране на състава на водите в триизмерното пространство. При вятър 10 – 15 m/s се наблюдава насочване на теченията в посоката на вятъра.

Освен двете основни течения и вятъра върху разнородния характер на тяхната посока съществено влияние оказват и Кориолисовите сили (Фиг. 5). Под тяхното въздействие в дълбочина посоката на теченията се изменя спираловидно.

Фиг. 5. Карта на залив Вромос, с посочени постоянно антициклонално течение с посока север и неговото противотечение с посока юг и допълнително изменение на посоките на теченията от Кориолисовите сили [2]:

- *Вълнение*. Силата на вълнението, височината на вълната и нейната скорост зависят от силата на вятъра, неговата продължителност и от разгона на вълната. Теоретически максималното вълнение край Българския бряг се наблюдава при източни ветрове, а край Кавказкия бряг - при западни. При вятър 7-8 бала, продължаващ две денонощия, край Българския бряг максимално могат се образуват вълни с височина 6 m и дължина около 90 m [14]. В действителност максималните размери на вълните дори при по-големи бури са по-малки. За това оказват влияние крайбрежната плитчина, отразените вълни и др.

Тъй като конструкциите на самолетите и корабите са изчислени за устойчивост в силно динамични среди не са необходими допълнителни изчисления.

За оценка устойчивостта на подводния хабитат е използвана изчислителната записка на проектната документация относно „Морско хидротехническо съоръжение (МХТС) за заселване на Черна морска мида (*Mytilus edulis*) с цел подобряване на екологичния статус на крайбрежните води“ [6].

Теглото на популацията миди е разпределено по дължината на въжето.

- *Биомаса*. Изчислена е биомасата само за дънния хабитат, ситуиран в залива Вромос, тъй като той е с най-голяма площ на обрастване.

Плаваемостта на съоръжението се установява в зависимост от предполагаемата биомаса на мидите, с размер на колекторите 3 m. Биомасата на мидите на колекторите [2, 6] се определя по формула (1):

$$B_M = (29,7 \pm 4,1) \cdot \omega^{(0,97 \pm 0,08)} \quad (1)$$

където: ω е размерът на страничната повърхност на един линеен метър от колектора. Изхождайки от анализа на практическите данни на КГМ ТУ - Керч, се завишава полученото максимално значение още 1,9 пъти (такова увеличение осигурява определен якостен запас), тъй като е необходимо да се отчетат понякога възникващите резки увеличения на биомасата на мидите, тинята и различните обрастатели. За акваториите на източната част на Черно море големината на страничната повърхност на един метър от линейния колектор е приета: $\omega = 0,19 + 0,01 \text{ m}^2/\text{m}$. По пресмятания на един колектор с дължина 3 m може да се очаква биомаса на мидите с обрастатели – 30 kg.

Изчисляването на масата на удържащата тежест (количеството на тежести на една линия с дължина 125 m по 7 бр.) се осъществява при въздействие на щормово вълнение със следните параметри на вълната: височина 5,5 m; дължина 120 m; период 9,5 секунди. При такова вълнение се определя скоростта на движение на водата във всички посоки от повърхността до дъното. За всички елементи на съоръжението (основни шамандури, допълнителни поплавци, колектори с миди) се определят усилията на съпротивлението и при вземане под внимание на величината на плаваемост се изчислява големината на натоварване на въжените връзки с тежести. Съгласно изчисленията масата на бетонната тежест е необходимо да бъде не по-малко от 4,5 t.

По отношение устойчивостта на конструкцията на потопените кораби и самолети, за определяне биомасата се взема под внимание единствено площта на обрастване на конструкцията. Това се дължи на факта, че тези конструкции са щормоустойчиви, а ефектът от действието на силни течения и вълнения е свличането на мидите от съоръжението. Приблизителната биомаса на тези съоръжения е изчислена по същата формула, където ω е размерът на страничната повърхност на един квадратен метър от площта на обрастване.

В резултат на направените изчисления се установява, че конструкцията на дънно-пелагичния хабитат е по-устойчива на горепосочените явления поради своята гъвкавост.

Анализът на влиянието на факторите и параметрите на средата от една страна показва, че при силно вълнение и течение конструкциите на потънали самолет и кораб остават, неизменящи положението си, а задържащата сила на обрастателите към повърхността на конструкцията намалява и на практика те се откъсват. От друга страна при затихване на тези фактори, конструкциите се зариват с пясък и тиня, което допълнително възпрепятства цялостното им обрастване.

При оценката степента на влияние на факторите и параметрите на средата върху потъналите рифови конструкции се заключава, че предполагаемата площ на обрастване е изменчива.

2) Площ на обрастване

При изчисленията се отчита двуслойното обрастване на конструкциите, което повърхностно изглажда формите им.

За кораб и самолет се вземат осреднени статистически данни за параметрите в тримерното пространство.

a) Площ на обрастване на кораб:

Площта на обрастване на кораб (S) е изчислена по формула (2) като са използвани следните параметри:

- Максимална дължина: 133,67 m;
- Ширина: 22 m;
- Височина на борда: 8,0 m;
- Газене: 4,80 m.

$$S = \iint_D \sqrt{1 + (z'_x)^2 + (z'_y)^2} dx dy \quad (2)$$

$$S_{\text{обрастване на кораб}} = 157 \text{ m}^2;$$

b) Площ на обрастване на самолет:

Площта на обрастване на потопен самолет (S) е изчислена по формула (3) като са използвани следните параметри:

- Дължина: 20 m
- Размах на крилото: 14 m
- Височина: 4,8 m
- Площ на крилото: 90 m²

$$S = 2b\pi \int_0^a \sqrt{1 - \frac{x^2}{a^2}} \cdot \left(1 + \frac{b^2 x^2}{a^2(a^2 - x^2)}\right) dx \quad (3)$$

$$S_{\text{обрастване на самолет}} = 130 \text{ m}^2;$$

с) Площ на обрастване на подводен риф:

Площта на част от подводния дънен хабитат е изчислена на база по-долу посочените данни по формула (4):

- 14 котви с трапецовидна форма и размери съответно:
  - голяма основа на трапеца – 1300 x 1300 mm;
  - малка основа на трапеца – 500 x 500 mm.
- корабни въжета по дъното с дължина – 840 m;
- 150 поплавъка – 25 x 25 cm.
- 300 колектора с обща дължина 1800 m.
-

$$S = 2b\pi \int_0^a \sqrt{1 - \frac{x^2}{a^2}} \cdot \left(1 + \frac{b^2 x^2}{a^2(a^2 - x^2 - r^2)}\right) dx d\varphi d\theta \quad (4)$$

$$S_{\text{обрастване на подводния риф}} = 962 \text{ m}^2.$$

За площ на потъване в тинест, песъчлив или тинесто-песъчлив грунт площта на потъване на кораб и самолет е почти равна на площта на обрастване. Докато площта на потъване на дънно-пелагичния хабитат е почти равна на площта на обрастване само на котвите.

При грунт от тип пясък-тиня-камъни, поемащата способност на дънно пелагичния риф е до 1/3 от изчислените площи (посочени в а), b) и с)).

В резултат на направените изчисления се установява, че увреждането на дънната биоценоза от подводния дънно-пелагичен хабитат в сравнение с другите разгледани конструкции е много по-слаба.

3) Оценка на възможността на подводните рифови конструкции да подобрят екологичния статус на акваториите

Оценката на възможността на подводните рифови конструкции да подобрят екологичния статус на акваториите е направена на база литературни източници [3, 4] и изчисления за филтрационната способност на мидите.

При определяне средната филтрационна способност на биомасата на потопена самолетна конструкция се установи, че за една година конструкцията обраства средно с 33 818 броя Черни миди. Определена е биомаса: $V_M = 70.9 \text{ kg}$ и филтрационна способност 202 908 l/h.

При определяне средната филтрационна способност на биомасата на потопена корабна конструкция се установи, че за една година обрастването е средно с 40 842 броя Черни морски миди. Изчислената биомаса е: $V_M = 64,2 \text{ kg}$ и филтрационна способност – 245052 l/h.

При определяне средната филтрационна способност на биомасата на конструкцията на подводния хабитат се установи, че за една година обрастването е средно с 250 260 броя Черни миди с биомаса: $V_M = 4 800 \text{ kg}$ и филтрационна способност 1 501 560 l/h. При тези изчисления е предвидено обрастване на всички съставни елементи от конструкцията (Фиг. 6).

B2%D0%B5%D0%BD%D0%B8+%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8+%D1%80%D0%B8%D1%84%D0%BE%D0%B2%D0%B5&biw=1600&bih=734&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=0CCYQsARqFQoTCKfg0bTYhckCFUJcLAodw_cKkw

8. Траянов, Т., 1980. Изкуствени рифове? Защо не?. В: Защита на природата - София, кн.6, с.21-22.

9.Траянов, Т., 1983. Ще бъдат ли строени изкуствени рифове?, В: Рибно стопанство – Бургас, кн.5, с.7-8.

10.Траянов, Т.,1988. Методика за изследване на ефективността на изкуствените рифове, В: Национална научно-техническа конференция „Минерални и рекреационни ресурси на българското черноморско крайбрежие”. Сборник, Том II, с.89-94.

11.Траянов, Т., 2002. On the multipurpose principles for construction of artificial reefs. Sixth International Conference on Marine Sciences and Technologies „Black Sea 2002”. Vol.I, pp.302 – 305.

12.Берникова, Т. А.,2011. Гидрология с основами метеорологии и климатологии, Москва, с. 595.

За контакти:

ТУ Варна , ас. д-р Татяна Жекова
tatianazhekova@gmail.com.